

Hoofdstuk 1: Het sociologisch perspectief, voorbeelden van sociologisch denken

Kansspelen

→ In een concurrentiesituatie verandert het gedrag van mensen als gevolg van wijziging in de concurrentieomstandigheden.

→ Vb.: Loterij met inzet van 10 euro. Er zijn 2 winnaars en die krijgen elk 30 euro krijgen.

- Gesteld dat er 5 mensen niet meedoen uit schrik voor verlies, zullen er nog 5 mensen overblijven waarvan er 2 winnen en 3 verliezen. Die 3 zullen teleurgesteld zijn want zij hadden even veel kans om te winnen als de 2 winnaars.
- We wijzigen het spel een beetje: er zijn nu 4 winnaars in plaats van 2. Nu zal iedereen meedoen omdat er geen kans is op verlies. Nu zijn er echter meer verliezers, nl. 6. Hoewel hier voor iedereen de winstkans groter was, neemt het algemeen frustratieniveau toe.

Free Rider

→ Individueel voordeel nastreven in nadeel van de rest

→ Bv. Grondbezitters kunnen belasting verlagen als ze campagne voeren. Hoe meer mensen aan de campagne meedoen, hoe lager de belastingen worden. Maar deelname aan de campagne kost 1,-.

Als de groep georganiseerd zou zijn, zou men besluiten van allemaal mee te doen, maar nu beslist ieder apart en besluit men geen geld te investeren en toch mee te genieten van de belastingverlaging die door de anderen is bereikt. Dat is individueel voordeliger. Maar als iedereen zo redeneert, is er geen belastingverlaging!

Gevolg: grote frustratie: doordat iedereen probeert zijn eigen winst zo groot mogelijk te maken, doet men de potentiële winst van de anderen teniet.

Groepsdruk

Diffusie van verantwoordelijkheid

→ Onderzoek sociaal-psychologen Latané en Darley

→ **Aanleiding:** moord op Kitty Genovese. Ze wordt op straat met een mes vermoord. Dat duurde 30-45 minuten. Ze had geroepen. 38 Bewoners hebben dat gezien en niemand heeft iets gedaan. Zelfs geen hulpdiensten geroepen, hoewel dat zelfs gratis is.

→ **Proef:** Een proefpersoon wordt uitgenodigd naar een psychologisch laboratorium om over emotionele problemen te praten. Soms met 1, soms met 3, en soms met 6 pseudoproefpersonen. Dat zijn eigenlijk bandjes in een andere kamer.

Ze spreken 2 minuten over emotionele problemen. Een bandje zegt dat hij door over emoties te praten een epileptische aanval krijgt. Een beetje later krijgt hij er één.

Hulp aanbieden	Meteen	Binnen de 3 minuten	Gemiddelde tijd om erheen te gaan
Pp +1	85%	100%	52"
Pp +3	62%	85%	93"
Pp +6	31%	62%	166"

→ **Conclusie:** Als er meer mensen op staan te zien, reageert men minder = diffusie van verantwoordelijkheid.

Schatting van lijnstukken (S. Asch)

Heel wat proefpersonen gaan, omwille dat 6 anderen dit zeggen, de verkeerde combinatie (een heel korte gelijkstellen aan een heel lange lijn) zeggen.

Autokinetisch effect (M. Sherif)

- **Proefopzet:** beweging van een puntje beoordelen eerst in groep en daarna apart.
- **Waarneming:** mensen die eerst in groep de lengte hebben besproken, gaan ook in isolatie rijden om hetzelfde antwoord te geven waardoor resultaten minder gevarieerd zijn dan bij mensen die niet eerst in groep hebben gezeten
- **Conclusie:** mensen gedragen zich als sociale wezens, zelf wanneer ze alleen zijn.

Gevangenisexperiment (Zimbardo)

Zie handboek

Omvang en waarde van geldstukken (Bruner)

- Arme kinderen gaan de omvang van geldstukken groter schatten dan rijkere kinderen
- **Conclusie:** wij zien de dingen niet alleen zoals ze zijn, maar ook zoals wij zijn

Populaire vs onpopulaire kinderen (Zillig)

- **Proefopzet:** populaire kinderen werd het dansje zodanig geleerd dat ze verschillende fouten zouden maken, onpopulaire kinderen zouden het dansje helemaal perfect kunnen
- **Evaluatie** door andere kinderen: zeiden dat de onpopulaire kinderen meer fouten maakten dan de populaire kinderen
- **Conclusie:** ons waarnemen is niet alleen een passief registreren van hetgeen dat gebeurt, maar het is ook een actief construeren van een bepaald beeld.

Definitie van situatie en referentiekader

- Referentiekader = vorige ervaringen die achtergrond van nieuwe situatie gaat inschatten en hoe je ermee omgaat.
- Definitie van de situatie = de interpretatie door een groep mensen van de sociale situatie waarin zij zich bevinden, gebaseerd op hun eigen ervaringen. Het zijn volgens hen geen vooroordelen, maar pure feiten.

→ Theorema van Thomas:

- "if men define situations as real, they are real in their consequences"
- Dit is een self-fulfilling prophecy (foute inschatting en ernaar handelen waardoor het uitkomt).
Vb: Mensen zeggen dat zwarten vakbondsbrekers zijn ⇒ niet mogen aansluiten bij vakbonden ondertussen ze wel werken in ondernemingen ⇒ zwarten zijn vakbondsbrekers.
- Self-destroying prophecy (foute inschatting en ernaar handelen waardoor het omgekeerde gebeurt).
Vb: er zullen te weinig dokters zijn binnen een paar jaar. Gevolg: toestroom van studenten geneeskunde. Resultaat: te veel dokters.

→ Instituties:

- **Wat?** samenhangende gehelen van sociale handelingen. Ze verschaffen ons procedures waardoor het menselijk gedrag een patroon krijgt opgedrukt. Mensen gaan gedwongen worden om zich te bewegen langs wegen die door de samenleving zijn voorgeconstrueerd.
- **Hoe?** Door alle andere mogelijkheden uit te sluiten ten voordele van degene die opgedrukt wordt. De andere worden zelfs niet bewust gemaakt. Instituties zijn als een soort kant-en-klaaroplossing aangereikt en als men zich er niet aan houdt, volgen er sancties.

Sociaal dilemma

Situatie waarbij mensen kunnen kiezen tussen hun eigen belang en het gemeenschappelijk belang. Maar er is een dilemma: als men zijn eigen belang volgt, is men beter af, maar als iedereen dat doet is men slechter af.

Methodologische Aandachtspunten

Quid "Methodologie"?

Hoe komt het proces van kennis tot stand? Er zijn verschillende regels om kennis op een wetenschappelijk verantwoorde manier te verwerken. Die regels worden methodologie genoemd.

Ideaal: experiment

Experiment uitvoeren is vaak onmogelijk in de sociale wetenschappen door de ethische bezwaren. Men kan niet altijd alle proeven uitvoeren omdat dit soms niet ethisch is.

Alternatieven voor het experiment

Veldexperiment

Bv. onderzoek van Sissons:

- kleding in verband met behandeld worden
- In New York op verschillende dagen totaal verschillende kledij en zo ontdekt dat hij op zoveel verschillende manieren werd behandeld, nochtans bleef hij dezelfde persoon
- ⇒ Men gaat gewoon op straat het experiment uitvoeren.

Oppassen: Experimenteel Effect

Vaak als mensen weten dat ze onderzocht worden gaan ze zich anders gedragen en dit is soms atypisch sociaal gedrag.

Natuurlijk experiment

Experimenten doen zich vaak voor in dagdagelijkse leven.

- bv. Vrouwen krijgen te weinig kinderen om zichzelf te vervangen, hoe kan men dit gaan onderzoeken waarom dit is en hoe dit te veranderen?
- Vergelijking maken tussen verschillende landen op kinderbijslag, ...

Disruptive experiment

Het proberen door te breken van regels en kijken hoe sociale omgeving hierop reageert.

- bv. vrijdag thuis komen en je ouders aanspreken op een heel formele manier met mevrouw/meneer, "u", ...

Centrale problemen

Ecologische fout

Als je met waarnemingen gaat werken op hoger niveau dan individueel niveau, kun je er totaal verkeerde besluiten uit opmaken. Het hoger niveau noemt men ecologisch niveau en hierdoor gaat men ten onrechte conclusies maken over het individueel individu.

- bv. Wales: Mijnwerkersgebied waar er extreem veel zelfdoding was
- ⇒ mijnwerkers plegen vaker zelfmoord door hun ongezonde werkomstandigheden
- ⇒ critici onderzochten dit nog eens: bleek dat juist anderen dan mijnwerkers veel zelfmoord pleegden en niet de mijnwerkers.

Causaliteit

Correlatie is geen causaliteit

→ Voorbeeld: meer zelfdoding bij beluisteren van country-muziek

Onafhankelijk van burgerlijke stand en beschikbaarheid van geweer gaan blanken meer zelfmoord plegen als country-muziek op radio-zender hoger is.

De vraag is nu wel: wat is oorzaak en gevolg? Is het niet mogelijk dat depressieve mensen met zelfmoordnijgingen eerder naar country gaan luisteren dan andere mensen?

→ Voorbeeld: Verband tussen aantal ooievaars en aantal geboortes

Er kan een correlatie berekend worden, maar dit betekent geen causaal verband. Er is een andere, antecedente factor/variabele die meespeelt (bv. verstedelijgingsgraad).

⇒ Het verband tussen ooievaars en geboortes is dus een initieel verband of schijnverband.

→ Voorbeeld: Onderzoek naar longcapaciteit en roken

De verwachting was dat naarmate men meer ging roken, de longcapaciteit ging dalen. Uit onderzoek bleek juist het omgekeerde. De verwachting is inderdaad de juiste, maar bij het onderzoek was er een antecedente factor: de leeftijd van de jongeren. Naarmate de leeftijd stijgt, gaat men meer roken en gaat men ook meer longcapaciteit hebben.

⇒ Schijnverband

Voorspellen versus verklaren

→ Voorspellen: men gaat het niet exact weten, maar enkel op basis van indicatoren. (bv. weerbericht)

→ Verklaren: aan de hand van oorzaken

→ Opletten van complexe causale verbanden, schijnverbanden, ...

Moraal

→ Homogeniseren

Bij bv. sigaretten versus longcapaciteit gaat men een antecedente variabele aanwezig zijn. Hiervoor bestaat er een oplossing: homogeniseren. Dit betekent dat men onderzoek gaat doen bij verschillende deelgroepen.

→ Niet generaliseren

Bij het interpreteren van resultaten je beperken tot de groep waar je hebt onderzocht. Geen uitspraken doen over grotere groepen.

Interpretatie

Selectief en verwrongen geheugen

→ Geheugen van mensen laat hen soms in de steek zodat ze vaak niet meer weten wat ze geleerd hebben wanneer ze in een andere context terug komen.

Terug in oorspronkelijke context: gaan ze zich het herinneren

In nieuwe context: als je hen de oorspronkelijke context gaat geven, gaan ze zich het herinneren

Bv. Diepzeedikers: reproduceren op het droge of terug in water

Interpretatieprobleem: mensen gaan zich in bepaalde situatie dingen niet meer herinneren (verwongen geheugen) waardoor de conclusies niet meer kloppen. Soms gaan ze zich selectief wel dingen herinneren (bij bv. een accident).

Sociale wenselijkheid

Als men mensen gaat ondervragen, gaan ze ergens aanvoelen wat het wenselijke antwoord is of denken wat geantwoord moet worden en dit dan ook als mening geven. Dit is misleidend en leidt tot verkeerde interpretatie.

→ bv. Als je een onderzoek bij jongeren gaat doen naar drugsgebruik, maar eerst de vraag stelt of dat ze de wet over drugs kennen, dan gaan ze het sociaal wenselijk antwoord geven: "neen, geen drugsaanbod gehad".

Reflexiviteit

Mensen gaan zich anders gedragen in onderzoek, ze gaan zich aanpassen op die dingen die onderzocht worden.

→ Elton Mayo's Hawthorne-effect

Mayo wilde de productiviteit van werknemers opdrijven door geschikte omstandigheden (muziek, klimatologische aanpassingen, ...). Uit dit onderzoek bleek dat dit geen effect had op de productiviteit van de groep die niet wist dat ze geobserveerd werden, het had wel effect op de groep die wist dat ze geobserveerd werden op hun productiviteit.

Discrepantie tussen verbaal en feitelijk gedrag

Mensen gaan vaak andere dingen zeggen dan ze werkelijk doen. Mensen maken de onderzoekers gewoon iets wijs. Hierdoor kunnen gedragingen vaak verkeerd geïnterpreteerd worden.

Opmerking: verbaal gedrag verteld ook iets over het gedrag onder invloed van de omgeving.

→ bv. politieke opiniepeilingen en echte uitslag

Betrouwbaarheid en geldigheid

→ Betrouwbaarheid = meet ik het goed?

→ Geldigheid = meet ik wat ik wil onderzoeken?

→ Voorbeeld: Inkomen versus Status

(B) Zwart werk, kinderbijslag, ... niet erbij gerekend

(G) Inkomen is geen geldige indicator voor status, soms ook status verwerven door andere dingen dan rijkdom.

→ Voorbeeld: Religie versus zondagsplicht

(B) goed, correcte meting

(G) geen geldige meting van religie

Subjectieve metingen

Je kan onderzoeken doen, maar er blijft een verschil tussen objectieve en subjectieve indicatoren.

→ Voorbeeld; gezondheidstoestand meten aan de hand van aantal keren naar dokter, medicatie, ... Maar het kan even goed zijn dat iemand die niet naar de dokter gaat en geen medicatie neemt zich helemaal niet goed voelt.

Simpson Paradox

→ onderzoek: aangenomen of afgewezen voor een bepaald beroep.

(A) Er waren meer mannen als vrouwen aangenomen.

(B) De gemakkelijke cursus waar de meeste mannen zich voor inschreven ⇒ meer mannen aangenomen

(C) De moeilijke cursus waar de meeste vrouwen zich voor inschreven ⇒ minder vrouwen aangenomen

→ Conclusie: opletten met samenvattende tabellen, geven soms verkeerde conclusies

Hoofdstuk 2: historiek van het sociologisch denken

Situering

Fransen Revolutie

Op enkele weken totale ommekeer: wie het voordien voor het zeggen had, werd opzij geschoven en vervangen door "les citoyens".

- Voordien: standenmaatschappij = vrij statisch en gesloten. (de feodale samenleving bestond al eeuwen.)
- Administratieve systemen weg en vervangen door nieuwe.
- Bestaande munten werden afgeschaft.
- De kalender van 7 dagen per week verandert in 10 dagen per week.
- 1ste-geboorterecht bij erfenis en verschillen tussen man en vrouw vallen weg.
- Fr. R. voert juridische mogelijkheid in voor echtscheiding: huwelijk heeft volgens hen niets meer te maken met God. Het is puur juridisch.
- De bestaande economie werd afgeschaft en vervangen door een liberaal systeem.
 - Kerk werd volledig vervangen door staat, ze had geen enkele macht meer.

Industrialisatie/ verstedelijking/ proletarisering (19de E)

Industrialisatie is een **fundamentele menselijke ontworteling**: mensen worden weggerukt uit hun natuurlijke omgeving. (vb.: boeren moeten in de mijnen gaan werken i.p.v. thuis op de boerderij ⇒ verschil tussen man en vrouw sterk versterkt)

Mensen kunnen niet terugvallen op hun vroegere gewoontes en tradities. Het wordt een georganiseerde maatschappij. Dat versterkt de verstedelijking.

Loondienst wordt ingevoerd: men moest hard werken om anderen rijk te maken.

Veel mensen worden afhankelijk van anderen = vragen om conflicten.

Wetenschappers beginnen daarover na te denken → sociologie.

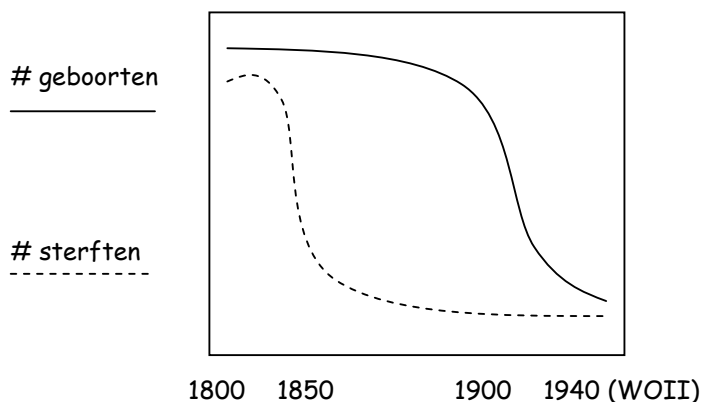
Wetenschappen (Darwin)

Druist volledig in tegen het scheppingsverhaal dat al eeuwen de ronde doet = belangrijke omkering: de mensen worden nu bekeken als dier naast de andere dieren.

⇒ eeuwenoude zekerheden storten zomaar ineen

Demografische transitie

= wetenschap die de structuur en kenmerken van de bevolkingsontwikkeling bestudeert.

Definitie: Overgang van hoge geboorte- en sterftcijfers, naar lage geboorte- en sterftcijfers wat een enorme bevolkingsgroei tot gevolg heeft.

Afbouw Malthusiaans huwelijkspatroon

Zie afbeelding in map!

Een voorloper: Auguste Comte

Comte deed een poging om de ingrijpende politieke en sociale veranderingen van de 19de eeuw inzichtelijk te maken door een nieuwe synthese van menselijke kennis tot stand te brengen die het oude godsdienstige wereldbeeld kon vervangen.

- Daarvoor moest eerst een betrouwbare methode voor de wetenschap worden uitgewerkt: *positivisme*: men moest zich beperken tot de beschrijving van de in de ervaring gegeven feiten. De wetenschap stelt de ruimtelijke en tijdelijke betrekkingen tussen de verschijnselen vast. Liefst in wiskundige formules.

- In de menselijke geschiedenis zitten volgens Comte *3 fasen*:
 - **Theologisch stadium**: hier wordt de verklaring van alle verschijnselen gezocht in het bovennatuurlijke, het goddelijke.
 - **Metafysisch stadium**: hier verklaart men de verschijnselen met behulp van abstracte begrippen.
 - **Positief stadium**: men stelt alleen de regelmaat in de betrekkingen tussen de verschijnselen vast.

- Met deze nieuwe wetenschap wilde hij niet alleen kennis vergaren, maar ook de *wereld verbeteren*:
 - Na Franse revolutie: de samenleving verkeerde in diepe anarchie
 - Wou dit verbeteren door de tweede fase (zie hierboven) door middel van positivisme te volbrengen

- Volgens Comte is de samenleving een **organisme**: er is steeds een bepaalde structuur, de delen beïnvloeden elkaar wederzijds, en er is een geleidelijke evolutie van het simpele naar het complexe.

- De sociologie verdeelt hij in een **statica** en een **dynamica**.
 - Statica = bestudeert de constante bestaansvoorwaarden van iedere samenleving en de krachten en tegenkrachten die de verschillende delen op elkaar uitoefenen.
 - Dynamica = een gedetailleerde uitwerking van de 3-fasenwet. Deze treft men overal aan, niettegenstaand dat elke samenleving in een andere fase kan zitten.

- Sociologische inzichten stellen ons in staat de samenleving te ordenen en een wetenschappelijke politiek te voeren.

- **Verwijten tegen Comte**: Hij gaf zich steeds meer over aan bespiegelingen die het tegendeel van positieve kennis kan genoemd worden, tegen zijn eigen methodologie in. Daardoor heeft hij niet veel directe invloed gehad, maar wel indirecte.

Eerste sociologische perspectieven

Herbert Spencer (geleidelijke evolutie)

- Hij beschouwt de samenleving als een organisme in ontwikkeling. (**sociaal darwinisme**)
- Je moet er niets aan veranderen: dat gaat vanzelf: survival of the fittest. Wie gezondheid en rijkdom had, had bewezen de 'fittest' te zijn.
- Een geplande ingreep kan de natuurlijke selectie alleen maar verstoren.
- **Laissez faire, laissez passer**

Karl Marx (revolutionair proces)

→ politieke revolutie = essentiële stap naar een menselijke samenleving en een middel ter verbetering van de leefomstandigheden

→ **Economisch determinisme**: de economie van een samenleving determineert haar geschiedenis. Hij probeerde de sociale structuur en sociale veranderingen te verklaren door verwijzing naar de relatie tussen mensen en de economische productie.

→ **Kritiek van Marx** op sociale werkelijkheid: menselijke emancipatie als de bevrijding van de mens uit diens maatschappelijke onvrijheid.

→ Marx ziet de geschiedenis in termen van een klassenconflict.

- Er is **strijd** tussen hen die de productiemiddelen bezitten en hen die geëxploiteerd worden voor hun arbeid.
- **Industrialisering**: strijd nog bitterder ⇒ de twee conflictgroepen worden tot een groter bewustzijn van hun klassebelangen gebracht
- **Uitkomst van revolutie**: de arbeiders zouden de kapitalistische heersers omverwerpen en de controle over de productie overnemen. Ze zouden een nieuw samenlevingstype uitbouwen (dictatuur van proletariaat) waarin de arbeiders de staat controleren. Daarna zou er een evolutie komen naar een utopische maatschappij waarin er geen klassen meer zijn.
De grondleggers van de hedendaagse sociologie

→ **Invloed van Marx**: hij was de eerste om een systematische theorie te ontwerpen over de gevolgen van de economie van de samenleving.

⇒ invloed op het sociale en politieke denken

De grondleggers van de hedendaagse sociologie

Emile Durkheim

→ Ligt in de lijn van Comte: Durkheim is sterk beïnvloed door de positivistisch-individualistische kenmerken van het verlichte denken.

→ Durkheim: "Sociologie is de wetenschap van sociale feiten"

→ Sociale feiten of instituties:

- **Definitie:** gedragspatronen en bewustzijnsvormen die niet ontspruiten aan het individuele, maar die voortkomen uit de collectiviteit van mensen (de samenleving). Ze hangen van andere omstandigheden, dan de psychische, af en vloeien uit andere factoren voort.
- **Kenmerken:**
 - Ze zijn gebiedend en dwingend (normatief) ⇒ opgedrongen aan het individu en het handelen sturen
 - Ze bestaan buiten en onafhankelijk van het individu (= objectief)
 - Ze zijn enkel te verklaren door andere sociale feiten, niet door individuele neigingen, motieven en kenmerken
- **Sociologie** = de wetenschap die het ontstaan en functioneren van instituties bestudeert.
- Instituties komen uit **de samenleving zelf** voort, het individu speelt daar wel een enige rol in, maar de beslissende feit is de associatie van mensen die een nieuwe bestaanswijze vormt waarin bepaalde vormen van gedrag een normatieve geladenheid krijgen.
- **Invloed** op samenleving: indien we tegen de instituties indruisen zullen er sancties volgen
- Om instituties te laten **overleven** is het noodzakelijk dat deze dwang zich ontwikkeld tot een geïnternaliseerde dwang die de mensen van binnenuit stuurt (eigen maken van instituties)

→ Durkheims inzichten op het thema van arbeidsdeling:

- Behandeling van hoofdthema van Durkheimse sociologie: **anomie**
 - maatschappelijke situatie van ontregeling of desintegratie
 - onvoldoende institutionalisering van de sociale relaties
- Arbeidsdeling = bewerkstelligen van solidariteit tussen mensen: er zijn **2 typen solidariteit**
 - *mechanische solidariteit* = Op grond van hun gelijkheid voelen mensen zich spontaan tot elkaar aangetrokken. Er ontstaat een sterk ontwikkeld collectief bewustzijn.
 - *organische solidariteit* = Komt voort uit het feit dat de mensen een verschillende functie vervullen, waardoor men meer afhankelijk wordt van elkaar. Naarmate het proces van de arbeidsdeling voortschrijdt, komt deze vorm van solidariteit steeds meer in de plaats van het andere type
- **Gevolg van arbeidsdeling:** verandering in de vorm van sociale solidariteit, naarmate er meer arbeidsdeling is komt organische solidariteit in plaats van mechanische solidariteit.
⇒ arbeidsdeling gaat de functie van het collectief bewustzijn overnemen.
- **Oorzaak van toenemende arbeidsdeling:** verandering in de maatschappelijke situatie
De arbeidsontwikkeling ontwikkelt zich naarmate er meer individuen in een samenleving met elkaar in contact zijn. Arbeidsdeling bevordert inderdaad sociale solidariteit, maar er zijn ook pathologische gevallen: anomie.
- **Conclusie:** De arbeidsdeling stelt het individu in staat zich te specialiseren. Daardoor verwerft hij een grotere onafhankelijkheid, omdat hij zich hierdoor enigszins kan onttrekken aan het invloed van het collectief. Door die specialisatie kan het individu echter niet meer alleen in al zijn behoeften voorzien, en wordt dus afhankelijk van anderen.
⇒ Het individu wordt steeds autonomer, maar ook steeds meer afhankelijk.

Max Weber

→ De mensen maken en onderhouden zelf sociale instituten en invloeden op menselijke gedrag. Dat is niet meer extern zoals bij Durkheim. Mensen doen het zelf.

→ Hij zocht de oorzaken van de ontwikkeling van het kapitalisme in onze maatschappij terwijl dat in andere maatschappijen niet is gebeurd, (deze thematiek is verwant aan die van Marx) en stuitte op de godsdienst. NI. het protestantisme. Dat komt doordat de protestanten arbeid voorstellen als een roeping ter ere van God. Je moet een sober en vlijtig leven leiden. Dat versterkt de aan het kapitalisme inherente tendens tot rationele organisatie en optimalisering van rendement. Mensen worden meer en meer als functionaris bekeken.

→ Weber ging empirisch-inductief te werk en wordt daarom samen met Durkheim als grondlegger beschouwd van de sociologie als empirische WE. Hij had echter geen echte methodologie.

→ De sociale werkelijkheid wordt volgens hem gevormd door met elkaar *handelende* mensen. Dat handelen is sociaal als het op het handelen van de anderen betrokken is. Niet alleen de uitwendige gedragsaspecten zijn belangrijk, maar ook de subjectieve bedoelingen die mensen met hun handelingen tot uiting brengen.

→ **Zijn definitie van sociologie:** de WE die het sociaal handelen in zijn betekenis- of zinsamenhang wil begrijpen, om zo zijn verloop en uitwerking oorzakelijk te kunnen verklaren. Dit doet men door na het "verstehen" een hypothese te vormen die men dan gaat toetsen.

→ Het **ideaaltype** = een analysemodel waarbij bepaalde kernmerken van de samenhang en het verloop van het sociale handelen eenzijdig worden benadrukt. Zo hoopt men de daarvan afwijkende aspecten in het feitelijk handelen beter in het oog te kunnen krijgen.

→ Weber verklaart het groepsleven en de sociale instituties door het ± gelijkvormige handelingspatroon dat ontstaat wanneer mensen op rationele wijze een bepaald patroon nastreven. Sociale verandering treedt op wanneer men van dit patroon afwijkt. (vb door een charismatisch leider)

(nog eens nalezen in handboek)

Hedendaags sociologische stromingen.

→ Sociologie was nooit een eenheid. Oorzaken:

- Schoolvorming onder invloed van de klassieke denkers.
- Zeer breed werkterrein: er zijn verschillende controversen:
 - Natuurwetenschappen > < geesteswetenschappen
 - Ahistorisch (psychologisch + kwantitatief) > < historisch (filosofisch + diepgaand onderzoek)
 - Interpretatie van de maatschappij: harmonie > < conflictmodel.
 - Opvatting van de sociologische werkelijkheid: statisch > < dynamisch.

Er zijn wel een heel aantal basisinzichten terug te vinden in de huidige sociologie van de wijze waarop de samenleving gestructureerd is en functioneert. nl.:

Het functionalisme

→ Gaat verder op Spencer en Durkheim.

→ **Samenleving is een organisme:** samengesteld uit delen, zoals klassen, groepen van allerlei aard en verschillende instituties. Er wordt verondersteld dat deze delen onderling gerelateerd zijn en dat zij elkaar wederzijds beïnvloeden. Het heeft een ingebouwde tendens naar stabiliteit en heeft ook bepaalde noden om te kunnen overleven. (raamwerk voor onderzoek)

→ **Functie:**

- *Wat?* De consequenties van een deel voor de andere delen of voor het geheel
- *2 Soorten functies:*
 - Manifeste functies: vrijwillig ingebouwd in het sociaal systeem en goed begrepen door iedereen
 - Latente functies: onbedoeld en onbewuste gevolgen
 - Positieve functies: integratiebevorderend of eufuncties
 - Negatieve functies: integratiebelemmerend of dysfuncties
- Hetzelfde verschijnsel kan voor de ene groep functioneel zijn, voor de andere dysfunctioneel

→ **Parsons** heeft het functionalisme uitgewerkt tot een structureel-functionalisme.

- Hij kiest een systeem als basis. Voor zover het gaat om handelende mensen, moeten we dat systeem opvatten als een dynamisch *actie-of handelingssysteem*.
- *Systeem = dynamisch* ⇔ het voortdurend in interne en externe uitwisselingsprocessen betrokken is.
- Alle *handelingssystemen* hebben te maken met een *aantal functionele vereisten* waaraan ze omwille van hun voortbestaan moeten voldoen. Zo zijn er 4:
 - *Aanpassing* = aanpassing van het systeem aan de eisen van de omgeving en de gedeeltelijke beheersing van die omgeving zodat het systeem de middelen kan verwerven die voor zijn werking noodzakelijk zijn.
 - *Doelverwezenlijking* = het bepalen van doeleinden het organiseren van middelen om deze te bereiken
 - *Integratie* = het coördineren en handhaven van de samenhang tussen de delen van het systeem
 - *Patroonhandhaving of spanningsregulering* = zorg voor een gemotiveerdheid tot handelen en voor een zekere homogeniteit van waarden

→ **Opmerking:** het functionalistisch perspectief geeft geen adequate verklaring voor conflict en de wijze waarop samenlevingen veranderen.

Het conflictperspectief

→ Basis door o.a. Marx

→ **Basisgedachte:** samenleving wordt primair gekenmerkt door groeperingen die in een conflictuele relatie tot elkaar staan. Dit conflict is altijd aanwezig en het is het basismechanisme voor sociale en culturele veranderingen.

→ **Verderbouw op Marx:** Mensen zijn sterk gemotiveerd om hun belangen te beschermen, hiervoor gaan ze zich verenigen omdat ze alleen weinig kunnen veranderen. Dit kan op economische, politieke, etnische of religieuze lijnen gebeuren. Conflict kan optreden in elke situatie waarbij een groep invloed uitoefent op een ander. Mensen die deze macht hebben willen deze behouden (door bv. religie (opium voor het volk)).

→ Belangrijke hedendaagse variant van de marxistische sociologie: **de kritische sociologie** (= de Frankfurter Schule).

- *Kritiek op sociologie;* ze fungeert te weinig als kritiek op de bestaande maatschappij.
- *Reden:* de opdrachten die de sociologen krijgen voor onderzoek zijn afkomstig van machthebbers, die de resultaten alleen naar eigen goeddunken beoordelen en gebruiken.
⇒ Sociologie draagt bij aan de gevestigde orde ondertussen oorspronkelijke opdracht was bij te dragen tot de emancipatie van de mens.
- Benadrukken sterk dat de samenleving niet zomaar een natuurnoodwendigheid is, maar een menselijk product dat vatbaar is voor menselijke ingreep en verandering.
→ oog houden op het feit dat het object van sociologie de samenleving en niet 'sociologie ohne gesellschaft'

Het interactionisme

→ veel overgenomen van Weber

→ Vorige benaderingen waren macrosociologisch (grotere groepen), de volgende zijn microsociologisch (kleinere groepen van individuen).

→ **Het interactionisme** is gericht op de kleinschalige interactie tussen individuen en de wijze waarop hun gedrag gevormd wordt door allerlei sociale invloeden. De samenleving is een systeem van gemeenschappelijke betekenisgeving en begrijpen van wat we van elkaar verwachten. Hierdoor kunnen we met elkaar op voorspelbare wijze omgaan.

Roltheorie

→ **Dramaturgische benadering** = De samenleving doet ons bepaalde rollen spelen. Het individu is niet belangrijk, enkel de rol die het speelt.

→ **Sociale rollen** = de rollen die door bepaalde individuen worden gespeeld in een bepaalde groep of in de samenleving als geheel. De mensen rondom ons leggen ons bepaalde rollen op doorheen hun verwachtingen en vice versa.

→ **Opmerking:** het rolperspectief heeft zijn beperkingen omdat veel interactiepatronen geen rolpatronen zijn. Het zijn geen functionele systemen.

→ Binnen **de interactiesystemen** kunnen we een onderscheid maken tussen 2 soorten:

- *functionele systemen:* in dit geval vindt de interactie plaats binnen de context van rollen.
- *Afhankelijkheidssystemen:* hier is het begrip rol van weinig nut, maar er is wel sprake van wederzijdse afhankelijkheid van de sociale actoren.

Symbolisch interactionisme

→ **Symbolisch interactionisme** = Vanuit bepaalde verwachtingen worden ons rollen opgelegd, maar die moeten ook nog gecommuniceerd worden. Daarvoor moeten de betekenissen van de symbolen voor iedereen duidelijk zijn. Dit communicatieproces en de wijze waarop het ons beïnvloedt is de basis van het symbolisch interactionisme.

→ Nadruk op

- samen handelen = niet zomaar het volgen van de maatschappelijke waarden en normen of rolverwachtingen, maar een actief construeren van de sociale werkelijkheid. Je moet je verplaatsen in de anderen = *role taking* (~ psychologie) Daardoor zijn sociale verhoudingen tot op zekere hoogte onvoorspelbaar.
Het verloop van sociale interactie is iets anders dan de afzonderlijke bedoelingen van de actors. Mensen interpreteren en herinterpreteren voortdurend en gebruiken vaak dubbelzinnige symbolen waardoor conflict kan ontstaan.
- Op wijzen waarop woorden, gebaren en signalen zowel ons individueel gedrag bepalen als de natuur van het sociaal proces in het algemeen.

→ **Opm:** Symbolisch interactionisme besteedt weinig aandacht aan lang bestaande structurele verhoudingen tussen mensen. Nochtans beïnvloeden die ook de interactie.

Ruilsociologie

De sociale WKH = geheel van ruilprocessen.

2 hoofdstromingen:

- *collectivistische ruiltheorie*: indirecte ruilverhoudingen (Lévi-Strauss)
- *individualistische ruiltheorie*: directe ruilverhoudingen (Homans)

Gedrag is een ruilhandel. => Je moet sociologische verschijnselen verklaren vanuit interactie tussen individuen. Mensen handelen uit eigenbelang: behoeften bevredigen is een beloning. (hedonisme)

Voor de verklaring van gedrag gebruikt men 5 proposities: succes-, stimulus-, waarde-, deprivatie-verzadigings- en frustratie-agressiepropositie. Dat zijn allemaal proposities uit leertheorie = reductionistisch. Er is geen essentieel verschil tussen processen die gedrag verklaren op elementair niveau of op institutioneel niveau.

Functionalisme: sociale verschijnselen moet je verklaren vanuit hun functie in het geheel.

Ruiltheorie: Het geheel is de resultante van de kenmerken van de delen. Het is dus een *afhankelijke variabele*.

Hoofdstuk 4: Structuur en stratificatie

Mensen zijn elkaar voortdurend aan het evalueren en zijn in concurrentiestrijd.
vb.: Knappe mensen hebben meer kans op de arbeidsmarkt.

Structuur

→ **Structuur**: eigenschappen van het geheel als geheel. Het zijn niet de afzonderlijke delen die een bepaalde constructie onderscheiden van een andere, maar precies hun specifieke samenhang en ordening tot een geheel.

→ Oog hebben voor de structurele samenhang = dieper kijken dan alleen de oppervlakte, zoeken naar de vaak niet direct zichtbare samenhang van de gecombineerde delen. Ook op vlak van menselijk gedrag.

→ **Sociale structuur** = de wijze van ordening van posities van groeperingen. Er bestaan verschillen van mening over de vraag wat de aard van die samenhang is, hoe die wordt teweeggebracht en in stand gehouden.

- De functionalistische benadering (Parsons)
Parsons zegt dat de waarden en normen vorm geven aan de sociale structuur. Ze fungeren als de regels die het gedrag van de bekleeders van sociale posities reguleren.
- De marxistische benadering
Marx zegt dat waarden en normen afgeleid worden uit de sociale structuur, die zelf een product is van de economische verhoudingen. Dus de productieverhoudingen gaan de relaties regelen tussen de posities en de bekleeders ervan.

Stratificatie

→ **Sociale stratificatie** = een term die erop duidt dat de samenleving bestaat uit verschillende lagen die in een bepaalde orde tot elkaar staan. Het is een hiërarchische opeenstapeling waarbij elke afzonderlijke laag bestaat uit ongeveer gelijk gewaardeerde posities, terwijl er tussen de lagen een ongelijke waardering is. Er zijn verschillende dingen die mee bepalen tot welke laag iemand behoort.

De belangrijkste consequenties van je sociale positie zijn: macht, aanzien en voorrechten. Die 3 kunnen elkaar overlappen, maar dat is niet noodzakelijk.

→ Stratificatie wijst op ongelijkheid, die subjectief (opvattingen: voorstellingen van de werkelijkheid) of objectief (feiten: levensomstandigheden, welvaartverschillen) kan zijn.

→ Door objectieve en subjectieve ongelijkheid, kan er een sociale ladder opgebouwd worden waarop je kan klimmen (opwaartse sociale mobiliteit) of dalen (neerwaartse).

Daarvoor gebruikt men criteria. Naar gelang de criteria kan je verschillende systemen onderscheiden: kasten, standen, klassen en rangen.

Kaste

→ Deze maatschappij bestaat uit **rigide hiërarchisch geschikte en gesloten groeperingen van mensen**. Je wordt op basis van geboorte gecategoriseerd en je zit erin tot je overlijden. Het wordt gekenmerkt door een uitgebreid systeem van privileges. De sociale afstand tussen leden van de ene kasten en die van een andere uit zich ook in geografische afstand ⇒ sociale verschillen leiden tot segregatie.

→ Je kan onrein worden door een lagere kaste te dicht te benaderen

→ **Onderscheid** op gebied van: huwelijk, gebruiken, rechten, plichten en fysiek contact

→ bv. India

→ Niet meer in **België**: relatief

- Een neger blijft altijd een neger, al is hij heel rijk
- Gastarbeiders worden achtergesteld, vaak niet zo door hoger sociaal niveau, maar door de groepen met de geringste sociale afstand. Dit komt doordat ze als een bedreiging worden ervaren (economisch én sociaal). Het afzetten tegen vreemdelingen wil zeggen dat men zichzelf hoger acht of hoger geacht wil worden.

Standen

→ Wanneer de hiërarchische ordening van de sociale lagen vooral wordt **bepaald door sociaal aanzien, maatschappelijke positie en afkomst**. Er waren *drie "door God gewilde" standen*: adel, geestelijkheid en de hogere burgerij. Er was nog een grote vierde groepering die niet als stand werd aangeduid: leger soldaten, bedelaars en de horigen. Onder invloed van Franse Revolutie en Verlichting is dit bij ons langzaam weggegaan. Er zijn per stand specifieke rechten en plichten die juridisch verankerd zijn.

→ standen zijn *semi-gesloten*, het is moeilijk om van de één naar de ander te gaan, maar niet onmogelijk.

Klassen

→ (Marxistisch begrip) Categorieën mensen die ten opzichte van de productiemiddelen een gelijke positie innemen.

→ Na Franse revolutie een nieuwe leidende klasse, de kapitalist-ondernemer en daarnaast een grote klasse, de arbeiders. Tussen beide bestaat een conflictuele spanning. De arbeiders willen de bestaande toestand veranderen, de patroons willen die behouden: klassenstrijd.

→ Structuur van kapitalistische maatschappij gekenmerkt door:

- Discontinuïteit
- Fundamentele verschillen tussen de groeperingen
- Dichotoom (slechts twee soorten relaties: bezitters en niet-bezitters van productiemiddelen)
- Andere klassen waren tijdelijk en voorbijgaand, onder invloed van veranderingsprocessen door de voortschrijdende industrialisatie.

Nu: middenklasse is eerder gegroeid en kloof tussen bezitters en niet-bezitters proberen te overbruggen door sociokapitalisme en uitbouw van moderne verzorgingsstaat. Er is ook sociaal overleg en inspraak waardoor de scherpe kanten van industriële conflicten afgeslepen zijn.

Rangen

→ Daar leven we nu in. De positie wordt toegewezen op basis van je persoonlijke verdienste (beroep en loon).

- Hier is een hoge mate van **sociale mobiliteit** aanwezig, in die zin is je positie nooit veilig. Bij de andere systemen niet omdat je daar zelf niets kan veranderen aan je positie. Mobiliteit wordt gemeten aan de hand van beroepsmobiliteit. Probleem bij het meten is dat men zich enkel beperkt tot mannen (wat met een gezin waar een man die arbeider is, getrouwd is met een vrouwelijke hoogleraar?).
- Men gebruikt veel symbolen om aan de anderen te tonen welke positie men verworven heeft (**statussymbolen**).
- Tussen de lagen (die te onderscheiden zijn, niet te scheiden) bestaat continuïteit: ze lopen in elkaar over en verticale sociale mobiliteit is mogelijk en wordt gewenst geacht.

→ **Mattheus-effect**: Diegene die veel geeft, zal veel krijgen ook, hoewel hij het niet echt nodig heeft.

vb.: Mensen die studeren zijn zelden kinderen van mensen met een laag inkomen. De overheid steekt veel geld in opleiding. Bijna alleen de rijken krijgen een opleiding. Het geld vloeit gewoon terug naar hen (door culturele druk).

vb.: Gezondheidszorg: Hogere klassen gaan sneller naar een specialist. Ze krijgen meer terugbetaald hoewel ze het niet echt nodig hebben.

Dit is een latent effect van het systeem. Het is niet zo bedoeld. De eigenlijke bedoeling was om het geld eerlijker te verdelen.

→ De verschillende socio-economische groepen leiden een leven dat niet alleen kwantitatief verschilt, maar ook kwalitatief. Men kan, steunend op iemands beroep en inkomen, heel wat voorspellingen gaan maken.

Enkele recente ontwikkelingen op de arbeidsmarkt

Beroepsbevolking

Totale bevolking			
Beroepsbevolking (20-64j)		Niet-actieve bevolking	
-- grensarbeid -- werkloosheid = binnenlandse werkgelegenheid			
loontrekkenden		niet-loontrekkenden	
prive-sector	publieke sector	zelfstandige n	helpers

p 95: tabel: voordat je zoiets kan interpreteren, moet je de absolute cijfers omzetten naar indexen. Pas dan kan je ze met elkaar vergelijken.

vb.:

	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
1970	x1	y1	100	100
1971	x2	y2	$x2/x1$	$y2/y1$
1972	x3	y3	$x3/x2$	$y3/y2$
...

Er is een toename van de werkgelegenheid. Dat komt door de hoge buitenshuistewerkstelling van de vrouwen en dat in de publieke sector (zie grafiek p 99)

(noot: mensen kosten de laatste 3 maanden van hun leven 80 % van wat ze in de rest van hun leven hebben gekost. Dat komt door het vele geld dat men geeft aan het in leven houden van de mensen.)

Evolutie van de arbeidsparticipatie (graf. p 102)

→ De laatste 2 decennia is de activiteitsgraad van de mannen gedaald, althans bij de jongeren en de ouderen. De middenmoot blijft hetzelfde. Bij vrouwen niet: hun activiteitsgraad is ook op middelbare leeftijd sterk toegenomen. Dat komt door de feminisering van het arbeidsaanbod.

→ De 3 algemene trends die zich gevormd hebben zijn:

- verlate intreding
- algemene feminisering
- vervroegde uittrading

→ Er zijn nu dus vaak 2 inkomens per gezin, nl. in 2 op 3 gezinnen is dat zo. Het is de norm geworden. Je krijgt nu vaak het fenomeen van **balancing**: vroeger waren vrouwen in een opbouwpositie. Hun inkomen zorgde enkel voor wat extra'tjes bovenop het basisinkomen van de man. Nu zijn er ook vrouwen die meer verdienen dan hun man. Ze doen echter nog meer in het huishouden dan vrouwen die niet werken. Waarschijnlijk uit een soort schuldgevoel. De mannen proberen hun machtspositie te redden in bed.

→ **Jobless growth** = toename van productiviteit, ..., enkel door technologische vernieuwingen en niet door meer personeel aan te nemen.

→ Werkloosheid is moeilijk voor de mensen, niet alleen omdat ze dan een inkomen missen, maar ook omdat werk een mogelijkheid is tot persoonlijkheidsontwikkeling. Mensen halen daaruit zelfrespect en sociale waardering.

Interne arbeidsmarktverschuivingen

Wij leven in een postindustriële samenleving. Er is nog wel industriële activiteit, maar de WE en technische ontwikkeling heeft haar betekenis veranderd. Industrie is sterk afgebouwd, terwijl de tertiaire en quartaire dienstensector sterk ontwikkelden.

De sociale hordeloop van vrouwen

Vrouwen hebben al heel wat van hun achterstand ingehaald, maar nog niet helemaal. Mannen werken nog altijd in meer hiërarchische functies dan vrouwen. = **seksuele segregatie** = de specifieke aan- of afwezigheid van mannen of vrouwen in bepaalde sectoren of beroepen.

Vrouwen zijn actief betrokken op de arbeidsmarkt, maar ze bepalen ze niet.

Hoofdstuk 5: Cultuur

Cultuur: betekenis en relevantie

- Cultuur = kunst en cultuur = omgangsgewoonten, voeding, kleding, voortplanting, opvoeding, ...
- Cultuur is zeer verschillend van natuur. Aan natuur kan je niets veranderen, maar aan cultuur wel. Dat is een leerproces. Men spreekt ook wel van **nature** (Darwin: natuurlijke selectie) × **nurture** (Lamarck: doorgeven van verleden ervaringen)
- Een mens wordt heel hulpeloos geboren. Het is een tekort-wezen. Dankzij de cultuur wordt dit tekort opgevuld.
- Je kan een onderscheid maken tussen materiële en immateriële cultuur.
 - **Materiële cultuur** = het geheel van materiële producten van de menselijke activiteit.
 - **Immateriële cultuur** = de opvattingen die door meerdere personen gedeeld worden en die als functie hebben het sociaal gedrag te specificeren en de verduurzamen.
- Cultuur is **extern**: je ervaart ze als voorgegeven en oefent een sterke dwang uit op de actoren om zich te conformeren. Nochtans is **internalisatie** ook heel belangrijk: de waarden en normen worden geabsorbeerd en ze worden door opvoeding en socialisatie een deel van de persoon zelf.

Cultuurelementen: waarden, normen en instituties

- Daarbinnen moet een mens zich bewegen. Je moet je eraan houden. **Waarden** zijn abstracte, collectieve voorstellingen omtrent wat als goed wordt beschouwd. Je kan een onderscheid maken tussen dominante en secundaire waarden. **Normen** zijn concrete invullingen van waarden. Het zijn verwachtingen over hoe men zich moet gedragen en wat men dient te laten. Er zijn mogelijkheden om overtreding te bestraffen en het tegengestelde te belonen, sancties. Er kan conflict ontstaan tussen verschillende waarden. (vb.: Am: Republikeinen × Democraten)
- **Instituties** zijn waarden en normen die een geheel vormen. Het zijn gehelen van regelingen op een bepaald terrein. vb.: het huwelijk, de politie, ... Zelfs op terreinen waar je dat niet verwacht zijn er vaak culturele verschillen.
- De normen en waarden vormen een **patroon**: je kan dat niet zomaar veranderen.
vb.: in 19de E: kolonisatiepolitiek van het westen heeft veel - gevolgen gehad: o.a.: de onnatuurlijke grenzen van Afrika.
- Bij poging tot verandering krijg je vaak conflicten. Als je 1 element wil veranderen, heeft dat vaak invloed op andere elementen.
vb van een conflict: Men kan een baby van 500 gram in leven houden. Is dat ethisch en economisch verantwoord of niet? Ander voorbeeld: IVF
- ⇒ cultural lag theorie (binnen één cultuur conflicten tussen subculturen)

Oorzaak van de culturele verschillen

- Wij hebben de neiging andere culturen als minderwaardig te beschouwen omdat we weinig met hen in contact komen = **etnocentrisme**. Daar komt kritiek op vanuit het **cultuurrelativisme**: er is geen norm die zegt welke cultuur beter of slechter is. Zelfs de meest vreemde gebruiken hebben een betekenis binnen de gegeven **sociaal-culturele ruimte** een zin. Vergelijken van culturen kan je heel wat leren: wie alleen zijn eigen cultuur kent, kent ook die niet.
- Factoren die een rol spelen bij het tot stand komen van de culturele verscheidenheid:
 - de omgeving (vb.: Eskimo's kennen veel soorten sneeuw)
 - de aard van de beschikbare materialen
 - de mate van contact met andere culturen (diffusie van cultuurelementen)
- Er zijn verschillende opvattingen over de herkomst van cultuur:
 - materialisme (Marx): De materiële omstandigheden bepalen je bewustzijn.
 - idealisme: De sociale WKH schuilt in de hoofden van de mensen en bestaat uit hun opvattingen.
 - Experiment van Mereï

Cultuurpatroon

(zie hoger bij puntje 2)

Subculturen

Dé cultuur bestaat niet. Er zijn heel veel subculturen.

Een **subcultuur** bestaat uit elementen van de dominante cultuur, maar heeft daarnaast ook een aantal typische kenmerken, die de betrokken subcultuur op een aantal (belangrijke) punten onderscheidt van de dominante cultuur. Daardoor krijgen de leden een **aparte identiteit**.

Er zijn door Linton 3 soorten cultuurelementen onderscheiden:

- **universals:** worden door alle leden van de samenleving gedeeld
- **specialties:** zijn typerend voor leden van bepaalde groeperingen
- **alternatives:** staan ter vrije keuze van iedereen

Cultuuroverdracht

→ Fundamenteel begrip is hier **socialisatie** = het aanleren van rollen.

→ **Rollen** = de verwachtingen die aan een bepaalde positie verbonden zijn.

→ **Cultuuroverdracht** = culturele elementen worden overgedragen van de ene groepering, sociale rang of generatie op de andere. Het eindproduct kan anders zijn dan de bedoeling was.

Machtsverhouding speelt een belangrijke rol: hoe groter de macht, hoe meer invloed. Toch kan cultuuroverdracht ook van beneden naar boven verlopen. (vb.: jeans)

→ **Enculturatie** = het overdragen van opvattingen in een samenleving aan personen die in die samenleving geboren zijn.

→ **Acculturatie** = het aanleren van een andere cultuur dan die van de eigen samenleving.

→ **Internalisatie** = het resultaat van beide processen. Er is geen externe dwang nodig om je aan de nieuwe normen te houden.

→ Er kan ook cultuuroverdracht plaatsvinden tussen grotere sociale gehelen dan individuen:

- **in de tijd:** de oudere generatie geeft zijn cultuur door aan de jongere: conserveren van de bestaande cultuur, traditie.
- **in de geografische ruimte:** tussen verschillende streken.
- **in de sociale ruimte:** tussen sociale rangen. (vb.: het staat om rond te rijden in een geit, geen TV te hebben, ... = omgekeerd snobisme)

Macro-sociologisch: cultuuroverdracht	in de tijd	in de geografische ruimte	in de sociale ruimte
Micro-sociologisch: socialisatie	enculturatie	acculturatie	acculturatie

De moeilijke interpretatie van cultuur

Zie hb p 122 (goed doorlezen)

Hoofdstuk 6: Microsociologie

(sluit dichterbij psychologie en sociale psychologie)

Sociale controle

→ Definitie

- *Ruime zin*: de manieren waarop individuen elkaar wederzijds controleren op de naleving van regels, waarden en normen.
- *In enge zin*: de verschillende middelen waardoor een samenleving weerspannige leden tot de orde roept. Het is nauw verbonden met macht.

→ Wijze waarop de sociale controle wordt uitgeoefend, verschilt sterk naargelang van de sociale situatie. De vorm die sociale controle aanneemt, wisselt met het doel en de aard van de groep in kwestie.

→ Bekendste middel van sociale controle is fysiek geweld.

→ **Berger** vergelijkt de sociale controlemechanismen met een stel concentrische cirkels:

- De buitenste cirkel is *het juridisch en politiek stelsel*, waaronder men gedwongen is te leven.
- De volgende cirkel is het *stelsel van de moraal, de zeden en de gewoonten*.
- Enkel de onmisbaarste aspecten hiervan zijn in wetten vastgelegd. Toch kan men zich niet zomaar aan de rest onttrekken want daar spelen andere middelen van sociale controle in mee.

→ **Middelen der sociale controle**:

- *Economische pressiemiddelen*: dwangmiddel waarbij iemand in zijn levensonderhoud wordt geraakt. Bijvoorbeeld de dreiging van ontslag.
- *Controle vanuit de beroepsstructuur*: is zeer belangrijk omdat je beroep beslissend is voor je plaats in het stelsel van sociale stratificatie en dus ook voor hetgeen dat men erbuiten doet. Arbeider wordt bv. gecontroleerd op hun doen en laten door de werkgever, vakbonden en collega's.
- *Ridiculisering en roddel*: Niemand wil uitgelachen of belachelijk gemaakt worden. Vooral in kleine gesloten gemeenschappen is roddel zeer doeltreffend omdat het leven van de meeste mensen zich daar voor ieder zichtbaar afspeelt en er weinig is dat men voor zijn burens verborgen kan houden.
- *Uitsluiting*: het feit dat je genegeerd of uitgesloten wordt door de groep

→ Experiment van Berger p137

Microsociale interactie

→ **Definitie**: patroon van tussenmenselijk gedrag en contact in kleine groepen. De wijze waarop dit gebeurt, wordt mee bepaald door de normen en regels van de cultuur. Wanneer mensen dezelfde definitie van de situatie hebben, ontstaat enige sociale orde. Men weet wat men van elkaar kan verwachten en hoe men zich moet gedragen. Dit gebeurt voor een groot stuk onbewust, ongevraagd en het is een soort vanzelfsprekendheid.

→ **Sociale interactie**: De wijze waarop mensen elkaar wederzijds en systematisch beïnvloeden. De basisgedachte is dat (zeer) veel menselijk handelen op een of andere manier samen handelen is. Niet alleen meewerken, maar ook tegenwerken. Meestal maken mensen elkaar door **communicatie (verbaal en non-verbaal)** duidelijk wat ze van elkaar verlangen. Binnen communicatie en interactie verscheidende significante aspecten onderscheiden worden die invloed hebben op de wijze en de modaliteiten waarop de interactie vorm en inhoud krijgen:

- Aantal personen in interactie betrokken
- Frequentie
- Regelmaat
- Aard
- Duur
- uitgebreidheid

Positie

- **Definitie:** de plaats die iemand in de maatschappij of in een groep inneemt in verhouding tot de anderen. Het gaat om de plaats die iemand inneemt in een netwerk van sociale relaties. Naarmate een maatschappij complexer wordt (bv. door arbeidsdeling), neemt het aantal posities en de verscheidenheid daarvan toe en de overzichtelijkheid af.
- **Positieveld:**
 - De sociale positie situeert iemand in een context. Je kan dan meteen vanalles zeggen over wat van die persoon verwacht wordt omdat we weten dat elke positie een net van andere posities met zich meebrengt. Het gaat over de feiten over je én de personen waarmee je in contact komt daardoor.
 - Bijvoorbeeld:
 - Set: 40 jaar, gehuwd, leerkracht, mannelijk, VLD
 - Nevenposities: leerlingen, leraars, directeur
 - Positieveld: set en nevenposities
 - Posities zijn onafhankelijk van de individuen die ze bekleden. Ze zeggen niets over iemands persoonlijkheid, maar wel over zijn formele relatievelden (maar niet over de aard van deze betrekkingen).
- Niet alle posities worden op dezelfde manier bereikt:
 - **toegewezen:**
 - krijgt men vanzelf en zit men zijn hele leven aan vast
 - geen inspraak van toetreding, keuze is noch aan de kant van het individu, noch aan de kant van groepering
 - vooral op biologische kenmerken gebaseerde posities
 - niet te ontwijken of af te wijzen
 - geen inspanning leveren ervoor
 - **verworven:**
 - moet men verwerven, inspanning voor leveren
 - sprake van toetreding
 - kan men ontwijken of afwijzen
 - Zeer vluchtig: men kan maar enkele ogenblikken een klant, taxipassagier, ... zijn
 - Tijdelijke posities: ontwikkelingsbenadering (kleuter, puber, samenwonend, huwelijk) (interimsituatie)
- **sociale status of prestige:** Aan posities wordt door andere mensen een zekere waardering gegeven.
- Naargelang van het criterium zijn er diverse **positieladders**.
 - *Positiecongruentie of -consistentie:* doorgaans zijn de mensen op deze diverse ladders op een gelijk niveau geplaatst.
 - *positie-incongruentie of -inconsistentie:* Het tegengestelde. Dit laatste kan tot hoge spanningen leiden. (vb.: Een zwarte met een hoge academische opleiding)

Rollen

- **Wat?** de gedragingen die met een bepaalde positie verbonden zijn. Een rol is het geheel van de meer of minder bindende verwachtingen ten aanzien van het gedrag van de positiebekleider. Dit gedrag is tot op zekere hoogte geïnstitutionaliseerd, er zijn min of meer vaste gedragspatronen.
- **Dahrendorf** beschouwt de mens als "Träger social vorgeformter Rollen" m.a.w. als homo sociologicus aan wie de maatschappij verplichtingen oplegt met betrekking tot zijn gedrag als bekleider van sociale posities.
- **Individuele wijze** gaat natuurlijk ook meespelen hoe iemand zijn gedrag aan die verwachtingen beantwoordt, naast de collectieve verwachtingen en gedragspatronen.
 - ⇒ enige mate van vrijheid om de rol concreet gestalte te geven
 - ⇒ rollen zijn veelzijdig en men kan er zijn eigen interpretatie aan geven
 - ⇒ gemakkelijk kortsluitingen en conflicten ontstaan.
- Sociale rollen oefenen dwang uit op het individu. Wie zijn rol niet speelt wordt gestraft.

- **De 3 kenmerken van de sociale rol:**
 - Sociale rollen zijn principieel van het individu onafhankelijke complexen van gedragsvoorschriften.
 - De inhoud wordt niet door een of ander individu bepaald, maar door de maatschappij.
 - De in rollen gebundelde gedragsverwachtingen komen op het individu af met een zekere bindende eis, zodat hij er zich niet zonder schade aan kan onttrekken.
- **Er zijn 3 soorten verwachtingencomplexen:**
 - **Moet- verwachtingen:**
 - Ze zijn uitdrukkelijk geformuleerd
 - De verplichting ervan is vrijwel absoluut
 - Er zijn sancties wanneer je er niet aan houdt
 - Enkel aan onttrekken met risico van gerechtelijke gevolgen
 - **Plicht-verwachtingen:**
 - Deze zijn bijna even dwingend als de vorige
 - Ook hier overwegen de negatieve sancties
 - Wie zich eraan houdt, kan op sympathie rekenen van de anderen
 - **Kan-verwachtingen:**
 - Geen sterk gebiedend karakter
 - Fundamentele voorwaarde om vooruit te komen
 - Hier overwegen de positieve sancties
 - Verwachtingscomplexen kunnen doorheen de tijd veranderen
- Sociale posities impliceren een aantal rollen, maar die mag je vrij invullen. Deze **vrijheden** lijken klein, als men ze afmeet t.o.v. de dwang van gesanctioneerde rolverwachtingen.
- De mens ontleent vele van zijn **zorgen en noden** aan het feit dat de maatschappij hem in banen en vormen dwingt die hij zelf niet gekozen heeft. Rolverwachtingen zijn niet alleen een last. Ze vergemakkelijken ons het leven door ons **zekerheid** te geven.
- Alle mensen bekleden **verschillende posities** van waaruit zij **uiteenlopende verwachtingen** hebben.
 - Rollenveld: bij 1 positie horen dus meerdere rollen
 - Rollenconflict: wanneer een bekleeder wordt geconfronteerd met tegenstrijdige verwachtingen. Men weet niet goed wat men moet doen, vooral omdat men wet dat de ene of andere partij teleurgesteld zal zijn.
 - Intern rollenconflict: wanneer een persoon geconfronteerd wordt met niet te combineren verwachtingen ten aanzien van 1 bepaalde positie die hij bekleedt
 - Extern rollenconflict: wanneer een persoon nu geconfronteerd wordt met niet te combineren verwachtingen tussen verschillende posities van zijn veld.
- Niet enkel **eisen** op vlak van gedrag, maar ook **op vlak van uiterlijk**
 - Rolattributen: uiterlijkheden die dienstig zijn of dienst doen als herkenningmiddel. (ze zijn nodig om die bepaalde rol te spelen)
 - Statussymbolen: uiterlijkheden die verwijzen naar prestige, status, macht en dergelijke. (ook niet altijd nodig)
 - vaak kan 1 voorwerp zowel dienst doen als statussymbool en rolattribuut tegelijk
 - Door rolattributen en statussymbolen weten we hoe we ons moeten gedragen. Ze zijn dus middelen tot sociale controle.
 - Er is nog een verschil tussen statussymbolen die bedoeld zijn om de positie die men bekleedt te bevestigen (onderstrepen van status van zijn positie) en statussymbolen die bedoeld zijn om bij te dragen tot het verwerven van een positie. In dit laatste geval spreekt men van anticiperende socialisatie.

Sociodynamische aspecten van de sociologie (de roltheorie)

- Lezen in handboek
- vb.: Artsen moeten zich een hele reeks typische eigenaardigheden aankweken omdat dat zo verwacht wordt bij hun rol. Zo kust een verliefd koppel elkaar omdat dat past bij hun rol. Maar het is ook door het kussen dat ze nog verliefder worden!! **Mensen worden hun rol.**
Zulke uitingen zijn niet enkel gevolg, maar ook oorzaak van die toestand. Soms zou men zelfs nooit verliefd geworden zijn, had men niet gekust. Dan is de oorzaak dus enkel sociologisch!! Men is zich hier zelden van bewust. Daaraan ontleent dit proces juist zijn kracht.
- Het is de samenleving die iemands identiteit vaststelt, ondersteunt en wijzigt. Dit sluit niet uit dat men wordt geboren met bepaalde eigenschappen, die onafhankelijk zijn van de sociologische omgeving waarin ze zich zullen moeten ontplooiën. Er is wel een zeer grote invloedsruimte voor sociale beïnvloeding. Mens zijn, betekent nog altijd: als mens aanvaard worden. Wordt deze erkenning plots ingetrokken, dan zal ook snel het zelfbeeld ineenstorten.
vb.: Als men plots van eerzaam burger tot gevangene wordt, dan zit men niet meer in de vertrouwde omgeving waardoor men vroeger bevestigd werd. Men moet zich **reïntegreren**. Mensen kiezen hun vrienden zo uit dat deze hun gedrag bevestigen. **Soort zoekt soort** dus.
- Als de roltheorie consequent wordt uitgewerkt, geeft ze ons niet alleen een handig middel om verschillende sociale situaties kort samen te vatten, ze geeft ons ook een **sociale antropologie**: een visie op de mens, gebaseerd op zijn leven in de maatschappij.
- Verband tussen roltheorie en controlesystemen: persoonskeuze. Ieder sociaal systeem selecteert de personen die het nodig heeft om te kunnen functioneren, terwijl degenen die er niet inpassen, verwijderd worden.
- Het is niet omdat er bepaalde mensen aanwezig zijn, dat er een bepaalde institutie ontstaat, maar juist andersom. En vindt de institutie niet de mensen die ze nodig heeft, dan creëert ze ze.
Die rol aankweken is een leerproces: je komt in contact met **significante anderen** (meestal de ouders) en van hen neem je de rolverwachtingen over. Later verbreedt dat leerproces zich tot de hele maatschappij: **gegeneraliseerde anderen**.

Hoofdstuk 7: bevolking: demografische en sociologische aspecten

De ongelijke kansverhouding en de man-vrouwrelatie

Biologische achtergrond van de geslachtsverhouding

- Er worden ongeveer evenveel jongens als meisjes geboren. Dat lijkt op het eerste zicht evident: voor seksuele voortplanting is een partner nodig en een gelijk aantal jongens en meisjes komt neer op universele paring. ⇒ **optimale darwinistische toestand van maximale voortplanting is door een gelijk aantal mannen en vrouwen.**
- Zo eenvoudig is het echter niet. **Één man kan meerder vrouwen bevruchten**, dus op vlak van voortplanting zal een populatie met meer vrouwen dan mannen het halen op een populatie met een gelijk aantal van beiden. Hoe meer vrouwen, hoe hoger het voortplantingstempo.
- Hoe komt het dan dat er toch ongeveer evenveel mannen als vrouwen zijn?
- **Fisher:**
 - Darwinistische theorie gaat niet over welzijn van soorten of populaties, maar over de strijd tussen individuen om succes bij voortplanting.
 - ⇒ het voordeel voor de soorten is het grootst als er meer vrouwen als mannen zijn
 - Stel nu dat er minder mannen als vrouwen geboren worden. De mannen zullen meer nageslacht hebben aangezien hun kansen om te paren toenemen naarmate zij schaarser worden. Dan zullen, aangezien eigenschappen erfelijk zijn, ouders met een genetisch voordeel om mannen voor te brengen een darwinistisch voordeel hebben. Ze zullen meer (klein)kinderen voortbrengen en de genen die productie van mannen bevorderen, zullen verspreiden en meer mannen zullen geboren worden.
 - ⇒ uiteindelijk komt er terug evenwicht
 - ⇒ hetzelfde voor meer mannen als vrouwen
- Het gemiddeld voortplantingssucces wordt dus bepaald door de ratio van het aantal mannelijke en vrouwelijke individuen. Als het **geslachtsratio** 1:1 is, hebben beide seksen hetzelfde **voortplantingssucces**.
- Dit model houdt wel geen rekening met **verschil in sterfte tussen mannen en vrouwen**. Alhoewel dat er meer sterfte voorkomt bij mannen als vrouwen, dus het feit dat er bij mensen meer mannen als vrouwen geboren worden, wordt gereduceerd.
- **Geslachtsverhouding bepaalt** de demografische structuur van de bevolking, die dan invloed heeft op bewegingsvrijheden en -beperkingen van individuen bij keuze van hun sociale partners.

Gevolgen voor het huwelijk

- **sekseratio of geslachtsverhouding:** Verhouding van het aantal mannen tot het aantal vrouwen in een bevolking. Dit wordt gewoonlijk uitgedrukt als het aantal mannen per 100 vrouwen, per leeftijd of leeftijdsgroep. Bij de geboorte zijn dat er ongeveer 105. In de hogere leeftijdscategorieën is dat lager omdat mannen vroeger sterven dan vrouwen en het kleiner mannelijk migratiesaldo. (figuur 1 p 162)
- **Theorie van Guttentag en Secord:**
 - Tot ongeveer 40 jaar zijn er meer mannen dan vrouwen. Daardoor hebben jonge vrouwen meer huwelijkskans dan mannen. Dat is het uitgangspunt voor G en S van een macrostructurele ruiltheorie die de geslachtsverhouding in verband brengt met de economische, de sociale en de culturele mogelijkheden en moeilijkheden van mannen en vrouwen met zichzelf en met elkaar.
 - Ongelijke geslachtsverhoudingen hebben een effect op de **dyadische macht** van de mensen in hun interpersoonlijke relaties. Leden van de minderheidsseks zijn minder afhankelijk van hun partner omdat zij meer potentiële alternatieven hebben. Ze hebben dus meer dyadische macht. Ze zullen hoger gewaardeerd worden en men zal niet snel van hen scheiden omdat ze al zo schaars zijn. Ze worden afgeschermd van onderwijs en arbeid, omdat ze toch niet hoeven te streven naar economische onafhankelijkheid omdat ze nogal gerust zijn dat hun partner bij hen zal blijven (zoals hierboven al is gezegd). Voor opwaartse sociale mobiliteit volstaat het een man te huwen met een hoog socio-economisch niveau. Om dit systeem te continueren, is trouw in de relatie belangrijk. Binnen deze relatie is er een uitgesproken traditionele arbeidsverdeling (man, kost en vrouw, thuis).

- *G* en *S* gaan ervan uit dat de effecten van de dyadische macht voor mannen en vrouwen gelijk zijn. Dat is niet realistisch. Mannen hebben namelijk meer **structurele macht**. Structurele macht is de controle over de politieke, economische en wettelijke structuren van de samenleving en de mogelijkheid om sociale gewoonten en praktijken te sturen en te beïnvloeden.
- Doordat de structurele macht geconcentreerd is bij mannen, heeft de dyadische macht door vrouwen weinig effect. Het is paradoxaal dat een hoge sekseratio de dyadische macht van vrouwen vergroot, maar tegelijkertijd de structurele macht van mannen activeert en daardoor de dyadische macht van de vrouwen beperkt.
- Een lage sekseratio (overaanbod aan vrouwen) heeft ongeveer het tegengestelde effect. Monogamie erodeert en men huwt minder en later. De traditionele verzorgende moederrol wordt lager gewaardeerd.
 - Vrouwen moeten nu voor zichzelf zorgen, ze streven naar een hoge opleiding en infiltreren op de arbeidsmarkt. Dat stimuleert vrouwen meteen ook structurele macht te herverdelen. En zo gaat het lage seksratio samen met feminisme.
 - Mannen hebben nu meer **bargaining power** wat neerkomt op "a favorable balance of exchange". Er is keuze genoeg! Vrouwen zijn gemakkelijk vervangbaar, worden lager gewaardeerd en hebben minder dyadische macht.
 - Een relatieve schaarste aan mannen resulteert in een verhoging van de eerste huwelijksleeftijd, een toename van aantal ongehuwd en gescheiden mannen, en een vermindering van het aandeel hertrouwende gescheiden en verweduwd mannen.
- Niet alleen geboorte- en sterftecijfers beïnvloeden de sekseratio, maar ook externe gebeurtenissen.
 - Oorlog: verkleint het beschikbaar aantal jonge mannen ⇒ gevolgen voor de huwelijksmarkt ⇒ verschil in machtsbalans tussen mannen en vrouwen.
 - Geboortecijfer: een babyboom: meer meisjes geboren dan jongens op dat moment 2 jaar oud ⇒ later te weinig mannen ⇒ deel van jonge vrouwen valt uit het huwelijksbootje, met alle gevolgen vandien:
 - Groot aantal buitenechtelijke geboorten
 - Groot aantal koppels dat ongehuwd samenwonen
 - Verminderde bereidheid om te investeren in het huwelijk en het gezinsleven
- Tabel 4 op p 166 toont wel een evolutie in de richting die *G* en *S* beschreven, maar het is nooit tot een omkering van de sekseratio gekomen. Toch waren er gelijkaardige effecten als bij de landen waar die omkering er wel is geweest. (o.a de USA). De sekseratio en sociaal-culturele ontwikkelingen lopen dus minder mooi samen dan *G* en *S* hadden verwacht.

Gevolgen voor hertrouw

- De sterftekans is voor mannen op elke leeftijd hoger dan voor vrouwen (figuur 2 op p 168). Daardoor draait de sekseratio om vanaf 45 jaar. Op middelbare leeftijd draait de seksratio dus om, dan wordt de eerstenhuwelijkskans en de hertrouwkans van mannen groter dan die van vrouwen. Dat verschil neemt toe met leeftijd.
- Gevolgen van de ongebalanceerde seksratio op oudere leeftijd zijn uiteraard verschillend van die op jonge en middelbare leeftijd. De sociologische afleidingen van *G* en *S* gelden niet, want de door hen genoemde aspecten zijn enkel of vooral alleen van toepassing op jongvolwassen.
 - ⇒ aantal andere elementen als gevolgen
- **Mannen sterven meestal als gehuwd, vrouwen als weduwe**
- **Verschil in hertrouwkans:**
 - Mannen hebben een hoger hertrouwkans door mannelijkoversterfte, maar ook doordat ze altijd al een groter hertrouwedrag hebben. Er blijven dan steeds minder en minder mannen over tegenover veel te veel vrouwen. Bovendien is de man liefst een paar jaar ouder dan de vrouw (en hoe hoger de leeftijd, hoe minder mannen er zijn).
 - Figuur 5 op p 170 bevestigt wel dat er in verhouding meer mannen hertrouwen dan vrouwen, maar toch is dit verschil te klein ten opzichte van het aantalverschil tussen weduwen en weduwnaars. Er speelt hier ook een culturele factor een rol: er is meer sociale weerstand tegen hertrouw van weduwen dan van weduwnaars.

- Voor gescheidenen is het ingewikkelder: hun hertrouwintensiteit is hoger dan die van verweduwde, en zelfs hoger dan de eerstenhuwelijkskans van nooit eerder gehuwden. Gescheidenen zijn gemiddeld jonger dan de weduwen of weduwnaars ⇒ sterfteratio speelt geen rol ⇒ aantal hertrouwbare mannen en vrouwen zijn gelijk. De ratio tussen het beschikbare aantal mannen en vrouwen speelt dus een kleinere rol in de hertrouwkans.
Met toenemende leeftijd: sterfte onder gescheiden mannen hoger, dan bij vrouwen ⇒ hertrouwkans van oudere gescheiden mannen hoger dan die van oudere gescheiden vrouwen.
- Op jongere leeftijd speelt nog een andere factor een rol, nl. dat de kinderen nog thuis wonen en ook hun zegje doen over al dan niet hertrouwen. Vooral vrouwen hebben hiervan last, omdat meestal de kinderen na scheiding bij de moeder gaan wonen.

Conclusie

Bij kunstmatige inseminatie is het mogelijk het geslacht te kiezen. We moeten daarvoor opletten want dat kan op lange termijn de sekseratio beïnvloeden en effect hebben op alle besproken vlakken.

Leeftijd: ontgroening en vergrijzing

→ **3 Kenmerken:**

- algemene veroudering
- veroudering van de bejaarden
- veroudering van de beroepsbevolking

→ **ontgroening en vergrijzing:** In België verminderen het aantal en het aandeel van jongeren, terwijl die van ouderen toenemen. Vroeger was dit niet zo ; toen kon men nog spreken van een leeftijdspiramide. Het ziet ernaar uit dat die piramide nu gaat uitgroeien tot een paddestoel (zie p 173 en 174). Zo een drastische verschuiving in de leeftijdsstructuur heeft zware gevolgen voor het hele economische, politieke, sociale en culturele leven.

→ Bevolkingspiramide:

- Weinig oudere mannen: door de 1^e WO
- Insnoeringen rond 70 en 45 jaar komt door het gedaalde aantal geboorten tijdens de 2 WO
- Grote uitbreiding rond 30-35 jaar: babyboom naar WO II (inhaalbeweging van tijdens de oorlogen)
- Kleine basis: sterke daling van het geboortecijfer

→ **De ouderdomsindex** geeft de verhouding weer van de niet meer actieve bevolking (60 jaar en ouder) ten opzichte van de jongeren jonger dan 15 jaar (tabel 5 p 175). Nu ongeveer even groot van beide.

→ **De pensioenindex** geeft de verhouding weer van de niet meer actieve bevolking t. o. v. de mensen tussen 14 en 59 jaar.

→ Het ontgroenings- en het vergrijzingsproces zijn in Brussel en Wallonië verder doorgezet dan in Vlaanderen, maar Vlaanderen is bezig dat verschil in te halen (tabel 6 p 176). Over afzienbare tijd zal het zelfs in Vlaanderen sneller gaan. Reden: na de eeuwwisseling zal de veroudering nog toenemen door de te verwachten instroom van de grote cohortes geboren na de 2de WO (tabel 7 p 177).

Generaties

→ Een leeftijdsgroep is meer dan een verzameling mensen van dezelfde leeftijd. Het is ook een sociaal product en een sociale constructie. Leeftijdsgroepen hebben zeer uiteenlopende belangen. Daardoor kunnen er tussen deze groepen conflicten ontstaan. Die kunnen zowel betrekking hebben op de **maatschappelijke** als op de **culturele** positie.

→ Het eerste duidt de plaats aan die groepen innemen binnen het bestaande systeem van sociale stratificatie. Het tweede is de wijze waarop men zichzelf en anderen in de samenleving ziet, en hoe men denkt dat anderen hierover oordelen.

De mens is een generatie

→ Als we de Belgische bevolkingspiramides bekijken, kunnen we een aantal demografische breuklijnen onderkend worden: de groep geboren voor WO II, de babyboom generatie van na WO II en de generatie geboren na 1960.

- Kenmerkend voor grote leeftijdsgroepen is dat de leden onmogelijk allemaal met elkaar kunnen interageren of communiceren. Wel kunnen ze een aantal gemeenschappelijke waarden, normen en belangen hebben. Er kan een tijdelijke of duurzame samenhang ontstaan. Op basis daarvan kunnen hechte groepen ontstaan die hun identiteit ontleen aan een gezamenlijke afkomst, het spreken van een zelfde taal, het opvoeren van dezelfde sociale rituelen, enz. In die zin 'verstaan' leden van een zelfde generatie elkaar. Ten opzichte van elkaar zijn generaties echter tot op zekere hoogte vreemden.

Een generatie in de mens

- De evolutie van het aantal en het aandeel van de verschillende leeftijdsgroepen ligt mee aan de basis van sociale spanningen tussen deze groepen. Er ontstaat een vergroting van de sociale afstand met nieuwe patronen van marginalisering, achterstand en zelfs achteruitstelling. De uiteenlopende belangen van verschillende leeftijdsgroepen kunnen in een bepaalde demografisch-maatschappelijke context een sterk conflictueel karakter vertonen.
- vb.: De lage status en de relatieve machteloosheid van de jongeren leiden ertoe dat in tijden van economische neergang de negatieve gevolgen ervan op hen worden afgewenteld, en dat in tijden van voorspoed de positieve gevolgen hen in mindere mate bereiken. De ouderen daarentegen hebben het de laatste 2 decennia veel beter gehad, o.a. doordat de verzorging voor ouderen grotendeels een overheidsaangelegenheid is geworden. Voor jongeren is dat beperkt tot de gezinnen.
- Door de grote omvang van de groep actieven is het voor jongeren ook moeilijker om op de arbeidsmarkt te geraken. Dit verklaart de aversiviteit bij jongeren ten aanzien van een systeem van positietoewijzing waarin leeftijd en/ of anciënniteit een dominante rol spelen. In de plaats komt bij hen vaak het neoliberale gedachtegoed naar voren. Ze willen dat posities worden toegewezen op basis van kennis.
- De spanning tussen jongeren en ouderen op de arbeidsmarkt wordt vaak nog versterkt doordat de telematica zich zo snel ontwikkelt. De ouderen staan daar vaak nogal negatief tegenover en willen geen nieuwe dingen leren, terwijl de kennis van de nieuwe communicatietechnieken bij jongeren juist heel goed is. Dus, hoewel ze vaak meer kennis hebben, wordt hen toch niet de positie gegeven die daarbij hoort. Dat leidt tot individuele frustratie.

Geld voor later

- Een ander terrein waar spanning tussen de leeftijdsgroepen zich laat voelen is het pensioenstelsel. Vooral omdat deze sector van de sociale zekerheid erg gevoelig is voor demografische ontwikkelingen.
- Tot het begin van de 20ste E vond de zorg voor de zwakkere generaties plaats in natura en dan nog op vrijwillige basis. Tijdens de 20ste E is dit veranderd doordat er wettelijke voorzieningen werden uitgebouwd voor verplichte inkomensoverdracht. Dit betekent dat de betekenis van kinderen als investering in de toekomst aan belang inboet, ten minste op **microsociologisch** niveau. Immers, of je nu veel kinderen hebt of niet, als je oud bent, krijg je allemaal een uitkering. Op **macrosociologisch** niveau blijft men echter afhankelijk van de volgende generatie want het is met hun bijdrage dat de pensioenen worden betaald. (= **repartitie- of omslagstelsel**)
- **Probleem:** de actieve bevolking zal de komende 20 jaar niet afnemen omdat de daling van de mannelijke beroepsbevolking gecompenseerd zal worden door de toename van de vrouwelijke beroepsbevolking. Het aantal pensioentrekkende zal sterk toenemen. Daardoor zal de actieve bevolking meer moeten bijdragen om die pensioenlast nog te kunnen dragen.
- De toekomstige bejaarden(gezinnen) zullen bovendien hogere pensioenen ontvangen dan hun voorgangers. **3 redenen:**
 - De pensioenen die na 1955 zijn opgebouwd, zijn niet meer berekend op basis van forfaitaire bezoldigingen, maar o.b.v. werkelijke (hogere) bezoldigingen.
 - Het aantal gezinnen met 2 pensioenen neemt toe.
 - Het ambtenarenkorps (dat 20 % van de actieve bevolking uitmaakt) veroudert.
- Men hoort steeds vaker ongeruste stemmen die zich afvragen of het huidige systeem nog wel uit te houden blijft, daar de vergrijzing sterk toeneemt. Daarom wordt vaak voorgesteld het huidige repartitiesysteem te vervangen door een systeem van kapitalisatie of fondsvorming. De individuen bouwen dan zelf hun toekomstig pensioen op.

De seniorboom

- De daling van het aantal geboorten en de langere levensverwachting leiden tot veroudering van de bevolking (tabel 8 p 185). Bovendien neemt het aantal hoogbejaarden toe. Dat is een dubbele vergrijzing of een vergrijzing binnen de vergrijzing (tabel 9 en 10 p 186). Daardoor zal het overwicht van de vrouwen binnen de bejaardengroep nog verder toenemen, want vrouwen hebben een hogere levensverwachting. Ook kan het aantal alleenstaanden toenemen, een groep die bij toenemende hulpbehoefendheid meer en meer beroep zal doen op professionele zorgverstrekkers. Dat wordt niet uitbetaald door de bestaande ziekteverzekeringen en kan door de hoge kost niet gedragen worden door het individueel pensioen.
- **Afhankelijkheidsratio** = het aantal personen van 65 jaar en ouder t.o.v. het aantal personen tussen 25 en 64 jaar. Het is de verhouding van de niet meer actieven t.o.v. de actieven. Dat wordt uitgedrukt in het aantal 65-plussers op 100 65-minners. (tabel 11 p 188)

Gevolgen van veroudering

- *Gevolgen:*
 - Het aandeel bejaarden neemt toe.
 - De groep bejaarden wordt zelf ook ouder.
 - De gemiddelde leeftijd van de beroepsbevolking neemt toe.
 - De last van steeds meer hulpbehoevenden komt terecht op de steeds smaller wordende schouders van een verouderde groep actieven.
- **De 3 pijlers van het Belgisch pensioenstelsel:**
 - Het wettelijk pensioen.
 - Het aanvullend pensioen: eventueel het verschil tussen loon en pensioen aanvullen. Men spaart er zelf verplicht voor als men nog actief is.
 - Pensioensparen: men legt privé een voorraadje aan.
- Men maakt zich veel zorgen over de toekomst want vanaf 2020 belandt de sociale zekerheid in een delicate positie. Nochtans valt er aan het bestaande systeem wel te sleutelen en zullen er bovendien andere kosten dalen.
- Vergrijzing betekent meer verzorging. Om kosten te besparen heeft men in het verleden zo veel mogelijk ouderen proberen thuis te houden. Nochtans is mantelzorg vaak best te organiseren, maar door de verkleining van het verwantschapsnetwerk zal dit in de toekomst minder het geval zijn.
- Men moet wel opletten met veroudering te bekijken als een soort ziekte. Er is ook een totaal andere kijk mogelijk. Er ligt hier een enorm kapitaal te rapen: als arbeidsreserve, als inspirerende bron voor cultuur en als denktank voor maatschappelijk advies. Men moet ouderen sociaal zinvolle rollen aanbieden. Bovendien spelen bejaarden een sleutelrol bij kinderopvang.
- De overheid is erg gevoelig voor bejaardenpolitiek omdat de bejaarden een grote electoraal belangrijke groep vormen. Bij jongactieven kan de frustratie behoorlijk oplopen.

Veroudering van de beroepsbevolking

- In de voorbije decennia is de deelname van ouderen (vooral mannen) aan het arbeidsproces gedaald, terwijl die van jonge vrouwen is gestegen. Daardoor is de beroepsbevolking minder vergrijsd dan de totale bevolking.
- De productiviteit van een individu neemt toe tot 35 / 40 jaar. Daarna vermindert ze terug. Productiviteit hangt niet alleen van leeftijd af, ook van ziekte, beschikbare kennis, ...
- De productiviteitscurve valt niet samen met de beloningscurve. Gemiddeld neemt het loon toe met stijgende anciënniteit. De jongeren worden gemiddeld wat ondergewaardeerd en de ouderen wat overgewaardeerd. Maar door de ontgroening is er een verminderde instroom van jongeren, wat gunstig is voor hun loon. Hoe lang is het bestaande loonsysteem nog houdbaar?
- De negatieve gevolgen van veroudering mag je niet overdrijven. Creativiteit kan door permanente vorming levendig gehouden worden.

Kinderen: demografisch grondvlak

De ooievaar in cijfers

- Het tekort aan geboorten speelt een belangrijke rol in de problemen i.v.m. de financiering van de bevolkingsveroudering. Dat wil echter niet zeggen dat het opvoeren van het geboortecijfer een goede oplossing zou zijn.
- Over een lange periode beschouwd laat het aantal geboorten per jaar in België vrij grote verschillen zien. Vlaanderen realiseert 56 % van de geboorten, Wallonië 34 en Brussel 10. Dat Brussel hoger scoort dan zijn bevolkingsaandeel heeft te maken met de aanwezigheid van het grote aantal vreemdelingen.
- Een verschil in bevolkingsveroudering tussen de gewesten komt onrechtstreeks tot uiting in de hoogte van het **bruto-geboortecijfer** (aantal geboortes/bevolking) (figuur 6 p 199).
- **Algemeen vruchtbaarheidscijfer** = het aantal levendgeborenen dat vrouwen tussen 15 en 49 jaar ter wereld brengen t.o.v. dat aantal vrouwen.
- **Leeftijdsspecifiek vruchtbaarheidscijfer** = het aantal levendgeborenen per leeftijd.
- **Totaal vruchtbaarheidscijfer** = de som van de leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers.
- De vervanging van generaties is gewaarborgd als 100 vrouwen 100 meisjes ter wereld brengen die zich kunnen voortplanten. Daartoe moeten 100 vrouwen in de westerse wereld gemiddeld 210 kinderen hebben. Het huidige cijfer is ongeveer 25 % te laag om in de vervanging van generaties te voorzien. De daling van de vruchtbaarheid doet zich in alle West-Europese landen voor (figuur 7 p 200 en tabel 12 p 201).
- Het totale vruchtbaarheidscijfer is een periodemaat. Het gaat om de waarneming van de geboortefrequentie in een bepaald kalenderjaar. Het geeft enkel een goed beeld als er geen verschuiving optreedt in de timing van de vruchtbaarheid. Ook de frequentie en de timing van huwelijksluiting en -ontbinding spelen een belangrijke rol.
- **Oorzaken van de daling van de vruchtbaarheid:**
 - De jongste groepen gebruiken meer anticonceptiva en hebben een langere onderwijsparticipatie.
 - De oudere groepen krijgen niet meer vaak meer dan 2 kinderen.
 - Het % bewust kinderloze paren stijgt.
 - De vermindering van het geboortecijfer is gedeeltelijk toe te schrijven aan uitstel (onderwijsniveau).
 - Ook door scheiding wordt vaak een interim-periode van verlaagde vruchtbaarheid ingebouwd die vaak op latere leeftijd wordt ingehaald. Omdat er meer scheidingen zijn in Brussel, is het te verwachten dat daar dan ook de vruchtbaarheid op latere leeftijd hoger zal zijn (figuur 9 p 204).

Verklaringsmodellen

Hier zijn 2 stromingen: de economische benaderingen (Am) en de moderniseringstheorieën (Eu)

Economische benadering

- Sommigen beweren dat de economische crisis aan de basis ligt van de daling van de vruchtbaarheid. Twee argumenten zijn daar niet mee te rijmen:
 - de daling van het geboortecijfer is bijna een decennium vroeger begonnen dan de ec. crisis.
 - De daling is het grootst in de landen waar de ec. crisis het minst voelbaar is geweest.
- Alternatieve verklaring: de "new home economics"-benadering: de betekenis voor vrouwen van de toegenomen buitenhuisarbeid heeft het inkomen van vrouwen verhoogd, waardoor de kost van kinderen onrechtstreeks is vergroot. Hoe hoger de kost van kinderen, hoe lager de vruchtbaarheid.
- **Easterlins visie:** vruchtbaarheid is een verloopt cyclisch. Wanneer zich een naar omvang grote generatie op de arbeidsmarkt aanbiedt, vergroot de onderlinge concurrentie. Dat bemoeilijkt de intredeskansen en zo zal ook de groep haar vruchtbaarheidskansen beperken. Er volgt dus een naar omvang kleinere generatie en de concurrentie op arbeidsmarkt wordt kleiner en vruchtbaarheid kan opgevoerd worden.
- Een centraal concept in de Easterlintheorie is het **relatief inkomen** = de ratio van het potentieel inkomen van een koppel ten opzichte van het niveau van de materiële aspiraties. Hoe hoger het inkomen, hoe meer kinderen men zal hebben. Deze hypothese biedt zowel een verklaring voor de stijging van de geboortecijfers na WO II als voor de daling sinds 1964. Toch stellen zich belangrijke problemen: gaat het hier om een correlatieel of om een causaal verband? Er kan een antecedente variabele in het spel zijn.

Moderniseringshypothese

- Bij de moderniseringstheorieën (Eur.) wordt uitgegaan van brede maatschappelijke waardeontwikkelingen ('modernisering') en de zich in functie daarvan wijzigende betekenis van (het hebben van) kinderen.
- Hier staat het begrip individualisatie centraal. Grondidee hier is dat het stuwende mechanisme achter de recente vruchtbaarheidsontwikkeling een gesecculariseerde individualisme is. Er zijn 2 belangrijke verschuivingen in het waardesysteem van de westerse geïndustrialiseerde samenlevingen:
 - secularisering
 - opkomst van een postmaterialistisch waardesysteem: hier staan de sociale en persoonlijke groei centraal.

Door dit laatste is ook de vruchtbaarheid gedaald.

Het grondvlak als draagvlak

Er is in de 20ste E geen bevolkingsgroei. Men hoort daarover sterk negatieve geluiden. Dat is eigenaardig omdat minder dan 20 jaar geleden de club van Rome zei dat er een forse daling van het geboortecijfer nodig was. De milieukost van elke nieuwe baby werd gemeten. Van de voorgestelde maatregelen is nauwelijks iets gerealiseerd en toch is het geboortecijfer enorm gedaald. Nu willen mensen die de zaak economisch bekijken de geboorte terug doen toenemen. Dat is ecologisch niet verantwoord zeggen anderen.

1 Conclusie: bij problemen zoals (over)bevolking, energie, grondstoffen, ... is het cruciale probleem niet van kwantitatieve aard. Primair is de maatschappelijke ongelijkheid. Het is een kwestie van maatschappelijke verhoudingen.

Sterfte

Magere hein in cijfers

- **Brutosterftecijfer:** verhouding van het aantal overledenen per jaar per 1000 inwoners. In Vlaanderen ligt dit lager dan in Wallonië en Brussel, omwille vd grotere veroudering aldaar.
- De vier belangrijkste doodsoorzaken zijn ziekten vd bloedsomloop, een kwaadaardig gezwel, problemen met ademhalingsorganen en externe doodsoorzaak. Ziekten vd bloedsomloop dalen de laatste tijd bij mannen, terwijl de kwaadaardige tumoren stijgen.
- Net als het geboortecijfer w ook het sterftecijfer beïnvloed door de leeftijdsstructuur vd bevolking. Vandaar dat leeftijdsspecifieke sterftecijfers berekend w. De sterftekans bij de geboortel ligt heel hoog, ze daalt echter aanzienlijk rond één jaar, om een dieptepunt te bereiken op twaalf jaar bij meisjes en op tien jaar bij jongens. Daarna stijgt de sterftekans weer. Opvallend is de piek bij mannen op 15-30 jaar. Hier liggen de sterftekans voor mannen en vrouwen het verst uit elkaar. Het gaat hier vooral over externe doodsoorzaken bij mannen.(auto- of moto-ongeluk,...)
- Bij mannen doet 75 tot 80% vd sterfgevallen zich voor na 60 jaar, bij vrouwen 85%. Door de vergrijzing zullen binnenkort het aantal sterfgevallen toenemen, en ook de kosten voor de gezondheidszorg.

Levensverwachting

- **Levensverwachting** = gemiddeld aantal levensjaren dat iemand die een bepaalde leeftijd heeft bereikt nog kan verwachten. De meest gebruikte maat is de levensverwachting bij de geboorte.
- Rond 1900 was de levensverwachting bij geboorte voor mannen 44 jaar en voor vrouwen 47 jaar. Tegenwoordig is dat respectievelijk 70 en 77 jaar. Dit is een verschil in levensverwachting van 7 jaar. In andere landen liggen deze verschillen hoger of lager, wat er op wijst dat niet slechts biologische factoren, maar ook maatschappelijke factoren een rol spelen. Hierbij denkt men in de eerste plaats aan seksespecifieke rolpatronen. Mannen roken en drinken meer en voeren vaker gevaarlijk werk uit.
- Opvallend verschil tussen de levensverwachting tussen de 3 gewesten. Het is het hoogst in Vlaanderen, laagst in Wallonië. Waarschijnlijk spelen hier ook socio-economische factoren een rol hierin.

Langer leven is langer dicht bij de dood

Het veranderd sterftepatroon heeft ook consequenties voor de gezinsstructuur. Een groter aantal vrouwen overleeft bijvoorbeeld de echtgenoot en het weduwschap duurt ook alsmar langer. Een ander gevolg is de toename vd hoeveelheid ziekte onder de bevolking. Het aantal sterfgevallen door besmettelijke en

paraditaire ziekten is sterk teruggedronge, maar de kans op chronisch degeneratieve aandoeningen is toegenomen.

Ziekte, pijn en dood waren vroeger veel directer in de dagelijkse sociale omgang aanwezig. Dit verschilt van de huidige situatie, waar ziekte en dood zijn teruggedrongen tot een laat stadium van de levenscyclus en waar pijn meestal beheersbaar is. Toch raken bejaarden en stervenden in het bijzonder vaak geïsoleerd van deze samenleving, waar geen plaats meer is voor ziekte en dood.

Door medische tussenkomst sterven veel mensen tegenwoordig heel geleidelijk, het afscheid duurt soms lang, voor iedereen. Met de toename van gebrekkigheid wordt men meer en meer van de levenden gescheiden, maar wordt men er tegelijkertijd meer afhankelijk van. Dit alles beïnvloedt de beleving van de dood, zowel voor de levenden als voor de stervenden.